

CASANOVA, E. i M. T. ECHENIQUE (eds.) (2008): *El deler per les paraules. Les aportacions de Germà Colón a la romanística*, Universitat de València, 322 p.

El deler per les paraules, obra d'autoria múltiple coordinada per Emili Casanova i M. Teresa Echenique, ens ofereix d'antuvi un títol força suggestiu, que incita a la lectura i més encara, quan, arribats al subtítol, s'albira que el llibre gira al voltant de les aportacions de Germà Colón a la romanística. Parlar de *deler* és parlar d'anhel, de desig, i en aquest cas concret de desig pels mots, per la llengua, i això conflueix inevitablement en el plaer de posseir-la i de fruir-la.

Germà Colón, al llarg de la seua trajectòria acadèmica i intel·lectual, ha experimentat amb les paraules i les ha gaudides sensualment fins arribar a ser-ne un apassionat; ha sabut dignificar-les i embel·lir-les, gràcies a la seua constància i a la incessant tasca d'investigació.

Aquesta publicació ha sorgit arran d'un curs que la seu valenciana de la Universitat Internacional Menéndez Pelayo va celebrar el novembre de 2001 en honor de l'il·lustre filòleg i que tenia per títol

Estudis Romànics [Institut d'Estudis Catalans], Vol. 32 (2010), p. 427-551

La obra y el mundo de Germán Colón. Segurament aquest ha estat el pretext inicial, però el resultat final pretén deixar constància escrita d'un reconeixement sentit a la seua trajectòria acadèmica i investigadora, un homenatge merescut i esperat, que hem d'agrair expressament als editors del llibre i als altres setze especialistes de la llengua, de l'àmbit universitari i acadèmic, que hi han participat amb les seues contribucions: A. M. Badia Margarit, Manuel Seco, Joan Veny, Antoni Ferrando, Rolf Eberenz, Lourdes García-Macho, Milagros Laín, Doris Ruiz, Pedro Álvarez de Miranda, Glòria Claveria, Marta Prat, Lluís Gimeno, J. Ramón Gómez Molina, Brigitte Lépinette, Cesáreo Calvo i Abelard Saragossà.

D'entrada, l'aspecte que més ressalta en haver llegit totes les aportacions dels col·laboradors és la insistència a destacar les virtuts més manifestes de Germà Colón, i no només en el terreny acadèmic sinó també en la faceta personal, la qual cosa, si de cas, el dignifica encara més. Les idees més repetides que suren per tot el llibre i que hom li atribueix són les de rigor filològic, claredat expositiva, mètode implacable, prudència, disciplina metodològica, constància i tenacitat, inquietud intel·lectual, orde i sistematicitat, reflexió crítica, en definitiva, i en paraules de Veny, un FILÒLEG en majúscules, un eximí investigador; i en la vessant humana es parla d'una persona afable i humil, «un amic dotat d'una generositat sense clivelles», parafrasejant també el dialectòleg de Campos. En general, el to compartit de la redacció és força emotiu i les mostres de gratitud ben generoses. Hi ha cap altra carta de presentació més favorable?

A banda de la introducció de M. Teresa Echenique, expositiva i ben clara, hi ha dèsset intervencions més. L'ampli ventall temàtic que aborda el llibre és proporcional als diversos camps d'interés de Colón: la lexicografia, la dialectologia, l'edició de textos, l'etimologia i, com a motiu aglutinador, la romanística. Tot plegat una contribució impagable al món de la lingüística que es veu analitzada minuciosament al llarg de poc més de tres-cents planes.

Si fem una ullada global a la miscel·lània, observem que tots els professionals de la llengua que hi col·laboren es fan ressò de la interdisciplinarietat de l'obra de Colón –ja ho anuncia al primer capítol Pedro Álvarez quan parla d'«amplitud de perspectives»– i això justifica que, si estudia el lèxic del català, per exemple, ho faça considerant els fets lingüístics en la transversalitat històrica i geogràfica i s'interesse pels dominis lingüístics veïns i per la inevitable interacció. De fet, tot es planteja de manera interrelacionada i no hi ha compartiments estancs, com ben bé apunta Brigitte Lépinette, la qual afegit que el lingüista de Castelló fa estudis contrastius i genealògics plurilingües, ja que pràcticament mai no té en consideració una única llengua. Colón sempre ofereix a l'usuari una visió panoràmica i d'aquí li ve el mèrit reconegut i just de romanista, un «romanista de primera fila», segons Manuel Seco. Tot i això, alguns autors –com Rolf Eberenz i Pedro Álvarez– testimonien el decaïment de la romanística com a objecte d'estudi a les universitats actuals. Després d'una època d'auge ara fa mig segle, coincidint amb el moment que el filòleg valencià va començar a treballar a Basilea, sembla que s'ha perdut l'interès pel comparativisme i pels estudis diacrònics.

Si parem atenció en la presència, dins de l'obra ressenyada, de les dues llengües que més té en compte Colón en els seus treballs, s'observa que hi ha un equilibri aproximat entre el català i l'espanyol pel que fa a la quantitat de capítols. La proporció quant a la llengua vehicular, aquella amb què han estat escrits els apartats, és de nou enfront de huit a favor de l'espanyol. No obstant això, la balança es decanta lleugerament cap al català quan ens referim al contingut.

En total, cinc intervencions se centren en aspectes relacionats amb la lexicografia espanyola, com ara una que gira al voltant del coneixement històric del lèxic de l'espanyol, de Pedro Álvarez de Miranda; un estudi general sobre l'obra lexicogràfica de Germà Colón, de M^a. Lourdes García Macho; un monogràfic sobre Colón i els estudis sobre Nebrija, de Milagros Laín; i, finalment dos treballs amb els títols genèrics «El español en la obra de Germán Colón», de Doris Ruiz Otín i «Germán Colón y la lengua española», de Manuel Seco.

Pedro Álvarez perfila unes breus pinzellades biogràfiques de l'homenatjat i valora la correlació entre les llengües que aquest professa en els seus escrits, incloses les minoritàries, com ara l'aragonés i l'occità. Igualment, a l'hora d'etiquetar un prèstec, tenint en compte que cadascun d'ells té una història

peculiar, prima sempre que siga de procedència directa i no mediatitzada. María-Lourdes García subratlla la presència considerable de Nebrija en l'obra de Colón i l'afinitat d'opinions entre tots dos, com ara en la proposta etimològica de Nebrija per al castellà *salvado*, a partir del llatí SALVIATUM < SALIVATUM. Recalca també l'interès per assenyalar la primera datació dels mots, com per exemple en *ámbar* i la quantitat d'edicions de textos que ha realitzat, sense els quals no podrien eixir bones etimologies: reproduint paraules textuais, «[Colón] nos ha dejado la historia del léxico español». El capítol de Doris Ruiz emfasitza en el coneixement profund de les fonts castelleses per part de Germà Colón, el gran buidatge dels textos, i insisteix, a l'igual que els altres, en l'obstinació per presentar una primera datació dels mots estudiats. Milagros Laín aprofundeix en l'atenció de Colón per Nebrija, esmenta les referències constants i els estudis monogràfics centrats en aquell gramàtic, especialment el que gira al voltant del *padastro de la uña*, *enemigo* i *enemic* i el recurrent al *salvado*. L'anàlisi contrastada de les solucions castelleses i catalanes les fa a partir del repertori de Nebrija i Busa. Finalment Manuel Seco valora positivament el fet que Colón descarte el mossàrab dels elements constitutius del lèxic espanyol i considera que els filòlegs encara tenen un deute amb l'element àrab.

Per la banda del català tenim l'aportació d'A. M. Badia sobre el vocabulari general i lèxic particulars; i la d'Abelard Saragossà, al voltant de la metodologia investigadora del filòleg. Pel que fa a temes més específicament centrats en aquesta llengua, tenim la participació de Joan Veny, que insisteix en la faceta com a etimòleg; la de Lluís Gimeno, centrada en la vessant dialectològica; i la d'Emili Casanova, que focalitza en el Colón anotador lingüístic de textos. Ara bé, si posem èmfasi al compromís de Colón amb el valencià, destaquem per damunt dels altres els capítols d'Emili Casanova «La veu del lèxic valencià», i d'Antoni Ferrando, titulat «Germà Colón: el compromís intel·lectual amb el País Valencià». A banda, i a mode de nexa intercultural, el sociolingüista José Ramón Gómez estudia les dues llengües i les relaciona: la seua aportació és un estudi exhaustiu sobre el contacte del català i el castellà en territori valencià en tots els nivells de la llengua.

Del conjunt de participacions del llibre la majoria analitzen algun dels aspectes més rellevants de l'obra de Colón, amb l'esperada rigorositat i justícia envers el mestre, però n'hi ha d'alguns que presenten un toc més personal o íntim.

Potser un dels capítols més entranyables, per dir-ho d'alguna manera, és el d'Antoni Ferrando, que fa un repàs de les dades biogràfiques més representatives del lingüista amb una gran dosi de sentiment i d'estima profunda, tot destacant la seua adhesió i la creixent vinculació al país que l'ha vist nàixer. A més de qualificar-lo com el filòleg valencià més universal, «un valencià de Basilea», considera que els cinquanta anys viscuts fora del país li han permès poder-se expressar amb plena llibertat intel·lectual i han fet que es beneficiés d'una universitat ben dotada bibliogràficament. Serà a partir dels anys huitanta i noranta quan augmenten els lligams entre Colón i el món universitari valencià –recordem que les tres universitats valencianes que tenen estudis filològics li han atorgat el títol de *doctor honoris causa*–; en aquests moments se succeeixen les ponències, les comunicacions i els premis.

També trenquen una mica la línia argumental els treballs d'A. M. Badia i de Joan Veny. En tots dos casos es tracta d'una dissertació brillant d'acord amb llurs interessos filològics que aquests dos lingüistes consagrats i erudits ofereixen a l'homenatjat i de retruc als lectors. El primer repassa la sort que ha tingut el vocabulari especialitzat en el diccionari general de la llengua. Badia, que va ser mestre de Colón, parteix de la base que hi ha un vocabulari general, emprat i compartit per tots els usuaris de la llengua i, per una altra banda, el lèxic particular, que fan servir per uns subconjunts de parlants, tot i que sovint la frontera és imprecisa i de vegades un mot d'un grup particular passa al fons de la llengua –amb l'accepció originària o amb valors figurats. Hi destaca també que, malgrat tot, davant l'arraconament de termes antics, perquè es perd el referent, despunta una certa capacitat creativa que fa de motor inductor de mots nous. Joan Veny fa una reflexió sobre l'origen de la paraula *etimologia*, que seria una cosa així com 'la recerca del *vertader* origen dels mots' i apunta que un etimòleg no només ha d'identificar el mot originari, sinó que ha de resseguir el camí que separa l'ètim del seu resultat final, un trajecte ben sovint tortuós, i més d'una volta amb tot just l'ajut de dades parcials i disperses. A pesar de tot, Veny reinvidica aquesta part de la lingüística com la matèria més plaent i amena, que a ningú no deixa indi-

ferent, ja que conèixer el significat primitiu d'un mot satisfà la curiositat de molts humans. La seua aportació, farcida d'exemples ben sucosos, es completa amb una mostra de falses etimologies o d'etimologia popular i, en una segona part del capítol, centrant-se en els mèrits de Colón, destaca el control de la documentació antiga, el coneixement dels dialectes, la comparació constant de formes amb diferents llengües romàniques i l'interès per la paremiologia.

Un dels grans mèrits del capítol d'Emili Casanova sobre Colón com a anotador lingüístic de textos és la reproducció del corpus de comentaris d'aquest filòleg referents als *Furs*. Hi ha centenars de mots interpretats i definits per Colón en les notes a les edicions que ha preparat o en els comentaris lèxics als mots estudiats, fins i tot, a mesura que passen els anys, aquestes notes són més riques en documentació i més profundes lingüísticament, ja que hi incorpora bibliografia nova. Amb tot destaca les definicions precises, la indicació de castellanismes primerencs, l'avanç de dates dels primers testimonis del DCVB. Colón parteix sempre de dades fiables i contrastades extretes de textos medievals i obres lexicogràfiques. La presència del lèxic específic valencià és constant.

L'altra aportació de Casanova —«Germà Colón: la veu del lèxic valencià»— divulga informació inèdita, com ara un avanç del contingut de la tesi doctoral del filòleg sobre el vocabulari castellanenc, i edita els articles trobats sobre vocables perduts en una primera etapa de defensa del propi dialecte que apareixen en la premsa valenciana dels anys cinquanta. Casanova creu que Colón ha estat el gran reivindicador del lèxic valencià i que s'ha dedicat a estudiar-lo seriosament de manera monogràfica, opinant i corregint altres investigadors, quan no estava conforme. Destaca diversos articles sobre geolingüística en revistes científiques, on apareixen recopilats els geosinònims nord-valencians *fanzilla-fleitera-formatgera*, *llevat-rent-lleute*, *folli-eixollim-sutja-estalzim*, i remarca l'interès declarat de recuperar el lèxic valencià viu, de recomanar no haver d'eliminar un mot perquè parega un castellanisme —*bellota*, *aplegar*, *safanòria*—, i de potenciar l'ús de formes pròpies —*faena*—, etc.

Però és el dialectòleg, també castellanenc, Lluís Gimeno qui aprofundeix en la vessant dialectològica de Colón, que començà en l'elaboració de la tesi, on ja assajava el mètode geolingüístic, que donava una nova projecció als estudis dialectals romànics, i continuà en nombrosos articles molt divulgats i alhora força substanciosos que aporten dades valuósíssimes. Podem afirmar que Colón delimità geogràficament els parlars septentrionals i remarcà que la frontera dialectal amb Catalunya és més aïna un fet de caràcter psicològic que no lingüístic. Recordem la isoglossa que separa els pobles que mantenen la *-r* final i els que la perden, l'estudi de les sibilants a Castelló, un treball sobre la matisació vocàlica en les desinències 1a i 3a del present i l'imperfet d'indicatiu de la 1a conjugació, un altre sobre el concepte de 'tardor' en català —*tardor*, *tardaor*, *tardagó*, *primavera de l'hivern*—, el d'"azarbe i assarb" al Baix Segura i el del mot 'boixart', antigalla jurídica i eclesiàstica.

A grans trets, si bé tots els que han intervingut en la miscel·lània han parat atenció en la metodologia investigadora de Colón, Abelard Saragossà s'hi dedica de ple. De la lectura del seu capítol s'entreveuen moltes qualitats del filòleg castellanenc: les seues investigacions són sempre totalitzadores, ja que en tots els casos hi ha una visió àmplia i panoràmica. A més a més Colón reflexiona sobre fets puntuals per a fer interpretacions generals i demostra una actitud distant i desconfiada cap a aquells camps en què hom divaga molt, però demostra ben poc, com ara amb el mossàrab o l'iber. L'aportació d'Abelard Saragossà acaba amb una reflexió personal crítica sobre la societat valenciana i recomana propagar l'obra de Colón entre els futurs filòlegs perquè puguem aprofitar positivament les seues aportacions, que fins ara a penes hi han tingut repercussió social.

La resta de participants romanen al marge de la classificació convencional, que pretenia encasellar els capítols en funció de si la llengua objecte d'estudi era el castellà o el català. Gómez presenta detalladament alguns fenòmens de transferència que es produeixen en situacions de bilingüisme i exposa el resultat d'una investigació seua, que, amb l'anàlisi de moltes variables, mostra els índexs d'acceptació o de rebuig de formes del valencià estàndard. Rolf Eberenz fa una visió més global i escriu sobre l'obra romanística de Colón sense centrar-se en cap llengua en particular. Els interessos de Colón no només se centren en les llengües estatals, sinó que, per a tenir més perspectiva, estudia les llengües més reduïdes: són representatius els estudis d'ornitofònia rossellonesa, que relacionen el català i l'occità. Com a

virtuts de Colón apunta que sempre estudia els camps semàntics sencers i no els lexemes aïllats, aprofundeix en els llatínisms de les llengües modernes i fixa l'atenció en els préstecs entre les llengües romàniques. La presència de l'italià s'il·lustra en el treball de Cesáreo Calvo, que presta una atenció especial a l'abundància de catalanisms en terres italianes, especialment les meridionals, i destaca el paper d'intermediari jugat pel català en la introducció d'italianismes en castellà –*artesano, balance, foragido, horchata o sobrasada*. L'italià també apareix en el contrast de petits fragments del *Tirant* (català / castellà / italià) i del *Quijote* (castellà / francès / italià). Quant al francès, Brigitte Lépinette valora la participació de Colón en el FEW –*Französisches Etymologisches Wörterbuch*–, tot i que l'objecte lingüístic del qual és, segons l'autora del capítol, el gal·loromànic i no pas el francès, i fa una arplega de la bibliografia que podem considerar francesa. Per a cloure la pluralitat de perspectives, trobem l'article de Glòria Claveria i Marta Prats, que formen part d'un grup d'investigació integrat en el Seminari de Filologia i Informàtica de la Universitat Autònoma de Barcelona i que es dediquen a l'estudi del lèxic utilitzant recursos que ofereixen les eines informàtiques: es tracta de transformar la informació d'una obra en format de base de dades amb la finalitat de fer-les rendibles i explotar-les al màxim. Ara poc ha s'ha publicat l'*Índex del lèxic estudiat en l'obra de Germà Colón*, amb 47.000 registres, que s'acompanya d'un CD-Rom que facilita un accés més directe i un millor aprofitament de les dades lèxiques de la seua obra, ja que s'hi poden relacionar unes paraules amb les altres i permet documentar-les amb precisió.

A banda de tot el que s'hi ha exposat, cal destacar que una virtut col·lectiva d'aquesta publicació és que pot aprofitar, potser sense pretendre-ho deliberadament, com a guia bibliogràfica de l'obra completa de Germà Colón en totes les vessants i en totes les llengües.

Tot plegat una obra recopilatòria cabdal per als estudiosos de la llengua, que intenta rememorar una figura preminent de la cultura catalana. Cal interpretar el missatge d'aquest homenatge a l'insigne filòleg valencià Germà Colón com a mostra de la gratitud d'un poble, testimoni mut de l'esforç i la il·lusió d'un home que ens ha llegat una obra de valor incalculable, d'una gran importància per a la filologia catalana i romànica en general. Si crearà escola o si ja n'ha creat, el temps ho dirà. Gràcies, Germà.